

Torda és a magyar vallásszabadság - unitáriusok

Tahitótfalu, 2015. július 17

Sipos Gábor

Reformáció

- Nem „hitújítás” !
- A hitgyakorlat megújítása!
 - Áldozás helyett: úrvacsora. Csak 2 szentség
 - Egyetlen közbenjáró: Jézus Krisztus
 - Anyanyelvű istentisztelet
 - Mise helyett: prédikációs istentisztelet
 - Gyülekezeti éneklés: énekelt imádság
 - Egy oltárkép, szobrok nincsenek

Brassó 1539-1542

Johannes Honterus

- Iskolarektor
- Könyvkiadó
- Lelkipásztor
- A város és vidéke reformációja
- Wittenberg jóváhagyása

Partiumi és erdélyi magyarok

- *Lutheránusok*
- 1544 – Nagyvárad hittételek
- 1545 – erdődi zsinat
 - Dévai Bíró Mátyás
 - Ágostai Hitvallás – *Variata* (a német és a svájci úrvacsoratan egyeztetése)

Régi és új gyakorlat együttélése:

Kolozsvár 1544–1556:

katolikus mise – domonkos, ferences

kolostortemplomban

protestáns istentisztelet – a főtéri

plébániatemplomban

A világi hatalom véleménye

Az országgyűlés határozatai

1545-1557

- 1545: a további újításokat tiltja
 - 1547: elismeri az addigi újításokat
 - 1550: az evangélikus vallásgyakorlat törvényesítése
 - 1552: az evangélikusok és a pápisták békeességben éljenek, vagyonmegosztás
 - 1556: egyházi vagyon szekularizációja,
püspöki palota → fejedelmi palota, rendházak
→ iskolák
- 1557: „kiki azt a hitet vallja, amelyet akar, régi vagy új szertartásokkal”

A helvét irány előretörése Kálmáncsehi Sánta Márton Melius Juhász Péter

- Partium, Kolozsvár
- 1550-es évek
- Bihar, Szatmár, Bereg,
Kraszna, Középszolnok
- Marosvásárhelyi Hitvallás
1559
- Tarcal-Tordai Hitvallás 1563

MAGIAR PRAE
DIKATIOC, KIPPOSTILLANAC
NEVEZNEC, A PROPHETAC ES
APOSTOLOC IRASSABOL, A REGI
Doctoroknac, Origenes, Chriftostomus, Theo-
philactus, S. Ambrus, S. Hieronymus,
S. Agoston, es a mastani bölez Do-
ctoroc magyarazallor ferint.

Corint. 14.

Mikor egybe gyűltök, mindénec ti közzilletec Páljinnfa
tudomama, nyelvinec érteffe, meg ielenféc, és irag magiará-
zallá vagon: Mindence épülette legéne.

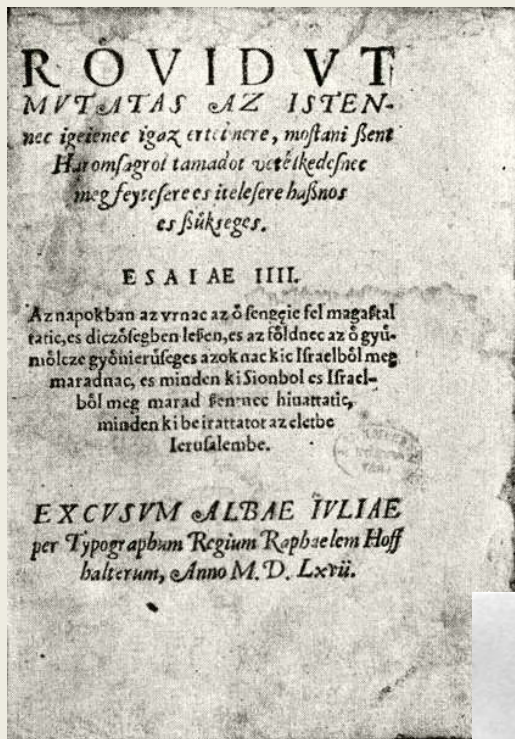
Débroczömbé, M. D. LXIII.

Az országgyűlés határozatai 1558-1564

- 1558: Torda: a pápisták és lutheránusok szabadságát megerősíti, a *sacramentarius*okat betiltja
- 1559 nyarán Dávid Ferenc, helvét felfogása miatt lemond a magyar szuperintendencia éléről
- 1563: Torda: templomok közös használata vegyes felekezetű helységekben
- 1564: Torda: teljes vallásszabadság a helvét hitvallásúaknak

Dávid Ferenc lett a református többségű magyar szuperintendencia püspöke

Antitrinitárius irány Erdélyben

- Dávid Ferenc
- Giorgio Biandrata
- Basilius István
- Heltai Gáspár

1566 – 1568 – 1571 –

Hitviták református-antitrinitárius

AZ VARADI DIS-
SPVTACIONAC AVAGY VÉ-
TELKEDÉSNEC, AZ EGY ATTYA ISTENRŐL,
és annak Fiaról, az Iesus Christusról, és a Szent
Lélekről igazán való elő fámlalásfa, Melly
mindenic félneac akarattyából kez-
detett, Mind Szent hauánac 20.
napján: 1569, es-
tendőben.

ACTO. V.

Meg ísítatoc, mint czelekőztec ez emberekkel:
En aSte mondom, Hadiatoc békét ő nekiéc, és ne
banczatoc őket. Ha emberektől vagyon ez
a tanacz és vgyekőztec, El bomól. Ha
kedig ísterkől vagyon, Nem bont-
hattyátoc el: Mert heíába
tufakotoc az Ís-
ten ellen.

Franciscus Hünigadi

COLOSVAROT.

1. 5. 6. 9.

- Gyulafehérvár 1566
- Debrecen 1567
- Gyulafehérvár 1568
- Nagyvárad 1569

Országgyűlések a reformáció lendületében

- 1565: a reformátusoknak kedvező határozatok
- 1566 március: a katolikus papok kiutasítása
- 1566 november: a román ortodox egyház megreformálása

Torda? 1568? **NEM !!!**

- Az erdélyi vallásszabadság hosszú folyamata, **Torda 1568 január** - egy fontos állomás!
- Az 1566-os határozatot megerősítve a szabad prédikálást és a szabad lelkészválasztást mondta ki
- A püspök nem ellenőrizheti a lelkészek hitfelfogását
- A reformáció jegyében született, a katolikusokra nem vonatkozik!!!

Nincsenek még intézményesült felekezetek !

Balázs Mihály

Országgyűlések a reformáció lendületében

- 1569 február: az 1566-os és az 1568 januári határozatok megerősítése
- 1571 január: „az Isten igéje mindenütt szabadon prédikáltassék, a confessióért senki meg ne bántassék”

tehát a püspök nem a lelkészek tanaira, hanem erkölcsökre felügyel

A cél: protestáns ország megteremtése, reformátusok és antitrinitáriusok a magyar szuperintendencia keretében

Báthory István korának egyházpolitikai intézkedései

- 1572: további vallásújítások megtiltása – mindegyik felekezet a jelenlegi hitvallási állapotában törvényes
- 1573: a magyar szuperintendencia szétválása felekezetekre:
 - antitrinitáriusok: Dávid Ferenc
 - reformátusok és evangélikusok: Alesius Dénes
- Egyházszervezet az ortodoxok számára: metropolia
- 1577: Alesius utóda a református Tordai Sándor András, az antitrinitáriusokat is vizitálhatja
- 1579: Dávid Ferencet törvénytelen újítás miatt elítélte az országgyűlés
- A katolikus papok 1566-os kitiltását nem vonják vissza, de a katolikus nemesek és főurak tarthatnak papot
- 1581: a jezsuiták Báthory külön privilégiuma alapján jöttek be Erdélybe

A protestáns egyházak intézményesülése

- **Erdélyben:**

- lutheránus szuperintendencia: a középkori kiváltságos területen 1553
- Magyar szuperintendencia: az erdélyi püspökség területén, több hitvallás, 1553-1574
- Antitrinitárius püspökség, 1574 - Kolozsvár
- Református püspökség, 1577 -

- **Tiszántúlon:**

- Református, a váradi püspökség területén, Debrecen központtal, 1560 k.

Erdélyi szombatosok

- Ószövetségre alapoz,
Jézus sikertelen
Messiás
- Gerendi János, Eőssi
András - 1580-as
évektől
- Állami elismerés nincs,
kéziratos liturgikus
könyvek
- Péchi Simon hatására:
a zsidó jelleg erősebb a
17. sz. elején
- Udvarhelyszék
falvaiban,
Marosvásárhelyen

Sabatoshol nem muszáj egy kicsi helyen
egy szentélyt hogy bebiztosítsa
Szombatot meg fél zornal kyaltsanak
Amel' bökörpöze nagy kyaltsanak
Hagyja nagy fél dalos dolhatony
Ez szombathalval és szombathatony
Olyha káfad volt egy nyisd zítnek
Ez volt nagy kyaltsanak nyitgatnak
Hogy zóhatatos nek mi vésztünk
Szombatot amattunk meggyünk
Olyha szentély nagy szentély kava
Egy fél fardola nagy munkája

A bevett vallások a diétai határozatokban

- 1581: az augustana confessio, a református és az antitrinitárius felekezet

A katolikusokról külön intézkedés: a katolikus urak papot vagy szerzetest tarthatnak

- 1583, 1584: e rendelkezések megújítása
- 1585: „az csíkbéli klatrom több odavaló helyekkel együtt, mivel onnan a római confessió nem tolláztatott, maradjanak ezen állapotban.”

1595: a bevett vallások véglegesítése

- **1595 április, Gyulafehérvár:** az országgyűlés felsorolja a négy bevett vallást:
catholica sive romana, lutherana, calvinistica, ariana
 - római katolikus, evangélikus, református, antitrinitárius
 - szabad vallásgyakorlat, közjogi kiváltságok
- A görögkeleti (ortodox): megtűrt vallás (szabad gyakorlat, közjogi kiváltságok nélkül)

Antitrinitárius felekezet → unitárius egyház

- 1579: *Consensus ministrorum* – Krisztus imádását előíró hitvallás
 - a mérsékelt, adorantista irányzat kap állami elismerést, Hunyadi Demeter püspök
- 1580-as évek: a nonadorantista irányzat hívei a Hódoltságba menekülnek, majd visszakerülnek Erdélybe
- 1592-1597: Enyedi György püspök. A radikális és mérsékelt irány összebekötése. *Explicationes locorum...* 1598. Prédikációi nonadorantista jellegűek
- 1600: **unitárius** név használata

Unitárius egyházszervezet

- Egyházfőtanács: a püspökök elnökletével esperesek, 12 tag
- 10 egyházmegye:
 - Belső-Szolnok
 - Kalotaszeg
 - Torda
 - Kolozs
 - Küküllő
 - Fejér
 - Marosszék
 - Udvarhely
 - Háromszék
 - Hunyad

- Erdély vallási térképe Bereznay András

Kolozsvári Unitárius Kollégium

Neves tanárok a 16. században:

Johann Sommer

Jacobus Palaeologus

Hunyadi Demeter

Bogáti Fazakas Miklós

Pinczovita Mátyás

Peter Frieschbier

Johann Femmich

Christian Francken

Mathias Vehe-Glirius

Enyedi György

Szentmargitai János

Köszönöm a figyelmüket!

